

För runt 25 år sedan bildades en teatergrupp för intellektuellt funktionshindrade som en studiecirkel i Malmö hos Studieförbundet vuxenskolan. Snart ska denna teatergrupp åka ut på en rikstäckande turné med sin nya föreställning. Det har varit en lång resa. En resa som bland annat har innefattat en nyskapad utbildning på Teaterhögskolan och ett viktigt kollektivavtal. Man har varit något nytt inom teatersverige. Här får du möta personer som kommit i kontakt med teatern under de gångna åren.

Moomsteatern är en teater som nu har funnits i Malmö sedan mer än två decennier tillbaka. Mycket har hänt under den tiden. Man har velat få kritik för dåliga föreställningar. Det fick man inte i början. Nu har det målet nåtts. Man har också fått kritik för att man ska ha behandlat sina skådespelare för hårt. Men vad tycker folk om Moomsteatern idag? Det får kunniga personer runtomkring teatern svara på.

Föreställningen som man nu sätter upp är baserad på Den gudomliga komedin, ett verk skrivet av Dante Alighieri på 1300-talet.

I Moomsteaterns version runt 700 år senare så spelas huvudrollen av Ronnie Larsson, som är den frustrerade Dante, medan Pierre Björkman i sin tur spelar en gladlynt Vergilius som leder runt Dante i helvetets olika delar. Båda skådespelarna har intellektuella funktionshinder. Det är nämligen så att alla Moomsteaterns skådespelare har intellektuella funktionshinder. På grund av detta är man en unik teatergrupp i Sverige. Men de kan inte sägas vara välkända för gemene man. Så vad betyder Moomsteatern för teatervärlden i Sverige? Martin Lagerholm är teaterrecensent som har följt Moomsteatern under flera år. Han erkänner själv att han i början framförallt såg på dem som en teater med funktionshindrade skådespelare, men nu ser han bara på dem som en duktig teater. Det gäller kollegorna också för det mesta, anser Martin.

– Jag tycker att man har uppnått målet att bli en teater bland alla andra och de har suddat bort tycka synd om migstämpeln. Det tog ett tag innan de blev recenserade på

samma villkor som andra teatrar i Sverige, men jag tycker att man har nått dit nu. Nu vågar man säga dem om de gör en sämre föreställning. Så var det inte riktigt i början.

Moomsteatern grundades 1987 av Kjell Stjernholm, med det uttalade målet att inte vara en verksamhet som har endast terapeutiska eller pedagogiska mål, utan man ville vara en verksamhet som bara har konstnärliga mål. 1991 blev Moomsteatern en så kallad daglig verksamhet inom omsorgen i Malmö stad, en av få dagliga verksamheter som arbetade med teater i Sverige på den tiden. Skådespelarna blev skådespelare på heltid med förtidspension och en mindre peng om dagen på 26 kronor. Sedan några år tillbaka har man nu ett kollektivavtal för sina skådespelare hos Teaterförbundet, där de får samma villkor som vilka teaterskådespelare i Sverige som helst. Man har i nuläget en fast ensemble på sju skådespelare. Tre nya skådespelare togs in 2010 efter att man hade funnit dem på olika håll i Skåne. Bland annat på särskolor. Utbildningen skapade Moomsteatern själva då det inte fanns någon utbildning för skådespelare med intellektuella funktionshinder.

Tidigare har man i det avseendet haft ett samarbete med Teaterhögskolan i Malmö.

– Vi hjälper inte längre till med att utbilda deras skådespelare. Det gjorde vi innan, men det var lite före min tid här, berättar Ulla Lidholm som är nuvarande rektor för Teaterhögskolan.

– Det som är allra roligast med Moomsteatern nu är att de är en teatergrupp bland alla andra, tycker jag. Varken mer eller mindre, säger Ulla. Barbara Wilczek-Ekholm var med och utbildade Moomsteaterns skådespelare vid Teaterhögskolan mellan 2004-05. Hon tycker att det hela var något mycket givande.

– Det var en win-win-situation för både oss och Moomsteatern. Jag minns det hela som något väldigt spännande och inspirerande.

Moomsteatern betalade Teaterhögskolan för en så kallad uppdragsutbildning, alltså en utbildning som skapades specifikt av Teaterhögskolan för Moomsteaterns skådespelare. Efteråt så anställdes de fem skådespelarna som gick utbildningen på Teaterhögskolan hos Moomsteatern med samma villkor som alla andra skådespelare i Sverige.

Utbildningen på Teaterhögskolan pågick från hösten 2004 till våren 2005.

– Det var verkligen fantastiska skådespelare. De kom till skolan och arbetade hårt varje dag, även fast det blev väldigt intensiva dagar. Och sedan så tycker jag att det är fan-

Ronnie Larsson som Dante i *Mannen utan riktning*

FOTO:MOOMSTEATERN

Moomsteatern —

tastiskt att de har kunnat ta steget från en daglig verksamhet till att bli skådespelare med kollektivavtal hos teaterförbundet, säger Barbara.

Ulla Berg Svedin arbetar med diskrimineringsfrågor inom styrelsen för Teaterförbundet. Där har alltså Moomsteaterns skådespelare kollektivavtal sedan några år tillbaka. Ulla tycker att Teaterhögskolan ska ha beröm för den tidigare utbildningen av skådespelare från Moomsteatern.

– Jag tycker att de ska ha kredd för den utbildningen av skådespelarna. Mångfalden är generellt för dålig i Sverige, jag tycker det är bra att de här skådespelarna får en validering av sin kunskap, och det är bra att de kan få en utbildning. Sedan kommer de aldrig att helt bli som vilken teater som helst. Det är bara de som har den specifika kunskapen och erfarenheten som de har.

Mannen utan riktning har spelats sedan i början av november i Malmö, snart går den vidare ut i landet på turné. Föreställningen är ett samarbete mellan Moomsteatern och Riksteatern, som i sin tur står för all rekvisita. Birgitta Persson är Riksteaterns producent för föreställningen och berättar varför man var intresserade av ett samarbete.

– Vi ville ha ett samarbete med Moomsteatern på grund av deras konstnärliga ambitioner, inte på grund av att de har skådespelare med funktionshinder. De gör ofta stora, visuella uppsättningar. Så tillsammans kan vi göra en stor produktion, ett samarbete är även bra utav resursskäl och ekonomiska skäl. Vi samarbetar verkligen konstnärligt med detta, det är inte så att vi bara skickar massa fakturor fram och tillbaka till varandra. Jag sitter uppe i Stockholm, men har varit nere i Malmö många gånger, fortsätter Birgitta.

Hon tycker inte att det går att jämföra

”Det som är allra roligast med Moomsteatern nu är att de är en teatergrupp bland alla andra”

Ulla Lidholm

Moomsteatern med något annat i landet.

– De är helt unika. Det går inte att jämföra med något annat, de har annorlunda kvaliteter. Vill man se något som är äkta och unikt så ska man gå och se Moomsteaterns föreställningar.

Mannen utan riktning är regisserad och skapad av duon Nina Jemth och Pelle Öhlund. Två personer som tidigare tillsammans har haft samarbeten med Moomsteatern med *Elefantmannen* och *Compagnie of Strangers*. De står även på scenen som skådespelare i *Mannen utan riktning*.

– Jemth och Öhlund är bra på att hitta väl avvägda roller åt varje enskild skådespelare i Moomsteaterns ensemble. De och Moomsteatern har hittat varandra bra. Man vet aldrig riktigt vad man får med Moomsteatern, det kan vara lite ojämnt och de samarbetar ofta med olika medarbetare. Med Jemth och Öhlund blir det dock oftast bra, säger Martin Lagerholm som recenserade *Mannen utan riktning* åt Kvällsposten.

Uppsättningen har gått helt okej publikmässigt, men den har inte gått lika bra som när man spelar något som är ännu mer välkänt än *Den gudomliga komedin*, som till exempel när man satte upp *Gökboet* för en tid sedan. Recensionsmässigt har den lyckats bra. Sydsvenskans Boel Gerell kallade den till exempel för ett mästerverk. Och även Boel prisar Jemth och Öhlund.

– Jag tyckte att den helt enkelt var väldigt bra. Det är sällan jag vill ta i på det sättet, men jag tyckte att den var så ovanlig och så bra.

Nina Jemth och Pelle Öhlund är också väldigt bra på att lyfta fram det starka i varje enskild skådespelare.

Boel har följt Moomsteatern under en lång tid, sedan mitten av 90-talet.

– I början skrev man sina recensioner med fokus på att de var “en handikapp-teater”, men man kan se hur fokuset bland

Ronnie Larsson som Dante och Pierre Björkman som Vergilius i *Mannen utan Riktning*.

FOTO:MOOMSTEATERN

teatern som ville få kritik

kritiker har flyttats till att de behandlas som vilken teater som helst. I min recension av uppsättningen nämnde jag inte funktionshinder en enda gång. Jag tror heller inte att mina läsare tycker att det är relevant.

Moomsteatern har utvecklats genom att man har varit väldigt bra på att använda de specifika egenskaper som deras skådespelare har istället för att slipa ner dessa och försöka få det till klassisk teater, berättar Boel och konstaterar att vissa produktioner Moomsteatern har gjort har misslyckats med detta, och då blir det sämre.

Kjell Stjernholm talade i början av Moomsteaterns tid om att han inte tyckte att kritiker vågade säga en sämre uppsättning, utan att de var rädda för det. Dit får man sägas ha kommit idag, Boel Gerell var en av de första som sågade en uppsättning.

–Kjell Stjernholm lyfte fram en sågning jag gjorde en gång som något positivt, det var en uppsättning de gjorde som jag inte alls tycker var något bra. De har en väldigt tät produktion och vissa uppsättningar blir sämre. Men idag tycker jag att kritiker vågar säga de sämre föreställningarna, säger Boel. Några dagar innan jag ser föreställningen för första gången träffar jag teaterns konstnärlige ledare, Per Törnqvist, i deras lokaler i Folkets hus på Nobeltorget i Malmö. Per berättar bland annat om vad man kommer göra inom den närmaste framtiden och om publikens delade reaktioner efter att ha sett föreställningarna.

Han har varit konstnärlig ledare sedan februari 2012, då skaparen av Moomsteatern, Kjell Stjernholm, slutade. Per har dock varit på Moomsteatern sedan 2002, och har bland annat regisserat några föreställningar genom åren. Scenskolan i Malmö gick han ut 1991 som skådespelare. Troligtvis hade Per arbetat med något annat om han inte

”Jag vet inte varför folk har något behov av att definiera oss som en handikappteater”

Per Törnqvist

fått chansen att börja på Moomsteatern.

– Jag ville arbeta med något mer långsiktigt när jag började hos Moomsteatern, och det gör jag nu, med stora konstnärliga möjligheter.

Det har hänt mycket sedan februari 2012, säger Per. Målet är att vara en internationell teater med Malmö som bas och där tycker han att man har kommit en bra bit på vägen..

– Jag skulle påstå att vi är välkända internationellt, och vi har mycket studiebesök från liknande verksamheter i andra länder. Men även från forskare till exempel. Nästa år ska vi turnera internationellt inom ett EU-projekt som heter Creative Europe, med en annan teater från Sverige och en från Frankrike och en från England. Creative Europe är ett jättestor projekt som pågår under sex år med otroligt många verksamheter och som omsätter jättemycket pengar. Vi har en större plan över vad vi ska göra, och i mars nästa år så ska vi ha bestämt exakt vad vi ska göra, då ska vi ha klart med allt sådant.

– Ett mål med detta är självklart att bygga nätverk i länder som är starka på sådana här saker som vi håller på med, såsom Frankrike och England.

Men ett väldigt stort mål med detta är att vi ska försöka skapa något i länder där sådana här verksamheter inte existerar, framförallt kanske länder i östeuropa.

Tidigare har Moomsteatern varit med i ett annat EU-projekt som hette Equal. Det var ett projekt som arbetade för olika former av jämställdhet, medan Creative Europe är ett rent kulturprojekt som innefattar flera tusen olika kulturverksamheter inom Europa.

Per berättar sedan att publiken på deras föreställningar brukar vara lite delad.

– När man pratar med publiken efteråt kan de ha lite delade åsikter. Vissa

säger att det är fantastiskt att man inte tänker på eller lägger märke till funktionshindrena, medan andra är lite mer delade till detta. De är besvikna över att funktionshindrena inte märks tydligare och att de inte tar större plats. De anser att vi bara blir en teater bland alla andra då.

För gemene man är kanske Glada hudikteatern mer känd än Moomsteatern, och Moomsteatern jämförs frekvent med dem, något man inte är helt nöjd med.

– Jag vet inte varför folk har något behov av att definiera oss som en ”handikappteater”, att sätta in oss i ett fack, säger Per. Han konstaterar sedan på min fråga om det kan vara ett dilemma att vara såpass unika som Moomsteatern är men samtidigt vilja vara en teater bland alla andra, att det kan vara det.

– Det kan absolut vara ett dilemma. Eftersom vi inte vill vara något annat än en konstnärligt duktig teater, men samtidigt vill vi inte heller suddas ut vår identitet.

När jag satt i Överskottsbolagets gamla lokaler och såg på *Mannen utan riktning* så möttes jag först med att Dante, spelad av Ronnie Larsson går in genom en dörr. Bakom den dörren väntar sedan en resa där han leds runt i Helvetet av Pierre Björkmans gladlynta Vergilius, utan att kunna komma någonstans eller lyckas ta sig därifrån. Han och vi andra i publiken tvingas att se på bisarra scener av olika slag och Dante tvingas interagera med udda och ibland skrämmande karaktärer. Sedan stöter man bland annat på avundsjuka troll. Vi får också stöta på trotsiga bebisar i barnvagn. Föreställningen använder projektioner uppe på en LED-vägg under föreställningens gång. Det är relativt tunt på repliker genom de 90 minuter man bjuds på.

Musiken är komponerad av Jan-Erik Sääf och framförd av kören Petri Sångare och kammarorkestern Musica vitae.

Jag träffar Per Törnqvist vid två tillfällen och andra gången så har man bara en föreställning kvar innan det är färdigspelat med *Mannen utan riktning* i Malmö. Nu är man väldigt sugna på att åka ut och turnera med föreställningen i Sverige.

– Vi hade en person från Riksteatern här som såg en föreställning, och han sade att de aldrig hade satt upp något liknande innan. Det ska bli spännande att få se hur det här kommer tas emot. Vi har inte gjort något sådant här rikstäckande innan. Förresten var inte Hudiksvalls kommun intres-

serade av Mannen utan riktning. De sade att de redan hade Glada hudik, så de hade visst tydligen redan fyllt sin kvot av funktionshindrade. Per berättar sedan att han nuförtiden märker på kritiken när det har varit en föreställning som inte blivit så bra som Moomsteatern tänkt sig.

–Det är såklart inte kul att få kritik. Men vi vill inte vara en teater som folk älskar oreserverat. Sådant är nedlåtande. En av de kritiker som vi är mest rädda för är Boel Gerell, av det enkla skälet att hon är oerhört professionell och att hon inte är rädd för att skriva vad hon tycker.

För några år sedan fick sedan Moomsteatern utstå en kritikerstorm i samband med Equal. En person som fick i uppdrag av Equal att bevaka Moomsteaterns arbete skrev en rapport där hon beskrev hårda tag mot skådespelarna. Moomsteatern fick kritik men inte den typen av kritik man ville ha.

–Det var en väldigt tuff repetitionsperiod med just den föreställningen som vi höll på med under tiden, säger Per.

Under denna tuffa repetitionsperiod var en dramatiker på besök på en av repetitionerna och såg hur Per blev ordentligt arg på en skådespelare. Hon skrev då en debattartikel om hur hårt Moomsteatern behandlade sina skådespelare.

–De här människorna skulle hellre lägga höjdshoppssribban på golvet, än att se att vi skulle våga vara tuffa mot våra egna skådespelare, konstaterar Per trött.

Kjell Stjernholm fick i egenskap av dåvarande konstnärliga ledaren för teatern hård kritik då vissa personer ansåg att han och teatern pressade sina skådespelare för hårt och att prestige var viktigare för honom än hans skådespelares välmående. Man skrev också att framgången med Moomsteatern hade stigit honom åt huvudet.

Detta blev sedan en rätt hätsk debatt. Anhöriga till skådespelarna skrev också debattartiklar till försvar för teatern. Det blev en viktig hållplats på vägen för Moomsteatern.

”De här människorna skulle hellre lägga höjdshoppssribban på golvet”

Per Törnqvist

I slutet av vår andra träff innan vi ska skiljas åt berättar Per om något som han hoppas kommer att ske i framtiden. Han hoppas på att Stadsteatern i Malmö ska ringa honom för att fråga om de kan få anställa en av deras skådespelare. Det är något som man på Moomsteatern verkligen vill ska ske framöver.

– Vi skulle jobba hårt för att få det att hända om de skulle ringa och ställa frågan till oss. Än så länge har det inte skett, men man vet ju aldrig. Annars tenderar folk att sättas i ett fack inom den här branschen, och för en skådespelare som har ett intellektuellt funktionshinder så ska ribban alltid sättas jättelågt. Men vi fortsätter att hoppas.

VAD ÄR EN DAGLIG VERKSAMHET?

En daglig verksamhet är en verksamhet inom ramen för LSS, en förkortning som står för Lagen om stöd och service för vissa funktionshindrade.

Verksamheten gäller personer med autism, personer med utvecklingsstörning eller personer som fått en hjärnskada i vuxen ålder.

Målet är att dessa personer ska ha något meningsfullt att göra under dagtid, men den dagliga verksamheten ska utöver detta även bidra till personlig utveckling och främja ett deltagande i samhället.

I början av Moomsteaterns tid så var man alltså en daglig verksamhet såsom Glada hudik fortfarande är idag. Men så är inte längre fallet.

Sedan 2005 och utbildningen på Teaterhögskolan har skådespelarna kollektivavtal och tjänar lika mycket som alla andra teaterskådespelare i Sverige.

Per Törnqvist, konstnärlig ledare för Moomsteatern.

FOTO:DANIEL ELSÉUS

VAR KOMMER NAMNET IFRÅN?

Namnet Moomsteatern kom till när man 1987 behövde ett namn på teatergruppen då en tidning kom på besök för ett reportage. Namnet är en lek med orden Malmö och omsorg. Man fick då namnet Momsteatern. Det andra o:et kom sedan till när en reklambyrå stoppade in teatermasker i logotypen- ett i varje o.
Källa: Nöjesguiden 2010

ÖVER 40 FÖRESTÄLLNINGAR GENOM ÅREN

Moomsteaterns första föreställning sattes upp 1988. Den hette drömmar och var regisserad av grundaren Kjell Stjernholm. På den tiden var man en studiecirkel inom Studieförbundet vuxenskolan. Genom åren har man satt upp närmare 40 föreställningar. År 2004, när den fasta ensemblen utbildades på Teaterhögskolan sattes inga föreställningar upp.